

Tuva Olsen Stavø

Spiralens rolle i skandinavisk bronsealder

Bacheloroppgave i Arkeologi

Veileder: Heidrun Stebergløkken

April 2021

Tuva Olsen Stavø

Spiralens rolle i skandinavisk bronsealder

Bacheloroppgave i Arkeologi
Veileder: Heidrun Stebergløkken
April 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Innhold

Figurer	2
1 Innledning.....	3
1.1 Bronsealderen i Skandinavia	4
1.2 Bronsealderkosmologien	6
1.3 Tidligere forskning rundt solsymbol	9
2. Teori	10
2.1 Hva er semiotikk?	10
2.1.1 Charles Sanders Peirce.....	11
2.1.2 Roland Barthes.....	12
3. Materiale.....	13
3.1 Case 1: Egtvedpigen	14
3.1.1 Belteplaten	14
3.2 Case 2: Trundholmvgonen.....	15
3.2.1 Solskiven.....	16
3.3 Case 3: Leirfall III	17
3.3.1 Spiralene	18
4. Komparativ analyse og tolkninger	19
4.1 Egtvedpigen	19
4.2 Trundholmvgonen	21
4.3 Spiralene på Leirfall III	22
4.4 Sammenfatning av tolkninger.....	23
Konklusjon	24
Bibliografi	26

Figurer

Figur 1: 6-Periode Systemet til Oscar Montelius.....	5
Figur 2: "The divine twins"	6
Figur 3: Rakekniv fra Ketting, Låland.....	7
Figur 4: "Solhesten" fra Fossum, Bohuslän	8
Figur 5: Graven til Egtvedpigen	13
Figur 6: Belteplaten fra Egtvedgraven.....	14
Figur 7: Del av belteplaten som viser spiralornamentikk.....	14
Figur 8: "Dagsiden" av Trundholmvoanen.....	15
Figur 9: "Nattsiden" av Trundholmvoanen.....	16
Figur 10: Kalkering av Leirfall III.....	17
Figur 11: Geometriske figurer på delfelt C.....	18
Figur 12: Skipsmotiv på delfelt E.....	22

1 Innledning

Med unntak av kobberalderen, er bronsealderen (ca. 1700-500 fvt.) den første perioden hvor metall ble tatt i bruk i Europa. Perioden er preget av store sosiale kontakter over store avstander, med likheter i gravskikk, byggeskikk og gjenstandsformer over store geografiske områder. Det vokste frem en elite som kontrollerte tilgang til og handel med bronse, samtidig som samfunnet ble mer og mer lagdelt og komplekst (Goldhahn, 2013, Kaul, 2004, 2005, Kristiansen, 2012).

Kosmologien settes ofte i sammenheng med en solkult, hvor en solgudinne og hennes hjelpere er sentrale. Den sentrale hendelsen i kosmologien er solens reise over himmelen. Solen er i dette tilfellet solgudinnen som får hjelp til å gjennomføre reisen. Kosmologien er preget av kontinuitet i ikonografi gjennom store deler av perioden. Symboler, slik som hestefigurer, skip, spiraler og slangemotiv opptrer allerede i starten av perioden og fortsetter ut mot overgangen til førromersk jernalder (Kaul, 2004, 2005, Kristiansen, 2012).

Et av symbolene som opptrer gjennom hele perioden er spiralene. De finnes i alt fra gravfunn og depoter til i bergkunsten. Spiralornamentikk er ikke noe som er særegent i den skandinaviske bronsealderen. Tvert imot, man kan finne spiralmotiver fra de aller fleste perioder over store deler av verden (Klontza-Jaklova, 2018, ss. 42-44).

Ettersom ikonografien gir et innblikk i billedverdenen i perioden, er det forsket mye på symboler og da spesielt skips- og hestefigurer (Kaul, 2004, 2005, Kristiansen, 2012). Tolkningene av disse symbolene skaper mye av bakgrunnen for hvordan vi i dag ser på bronsealderkosmologien. Spiralene er et av symbolene som opptrer ofte, men som det er gjort mindre forskning på, spesielt sammenliknet med skipssymboler. Det trekkes ofte inn i analyser av andre symboler, men det er mindre fokus på spiralene alene. Likevel betyr ikke

dette at spiralornamentikken ikke kan ha hatt en sentral rolle i bronsealderens kosmologi og billedverden.

Problemstillingen til oppgaven er «Hvilken rolle har spiralornamentikken i bronsealderens billedverden?». Hva kan spiralornamentikken på forskjellige gjenstander og i forskjellige kontekster fortelle oss om bronsealderkosmologien? Finnes det regionale uttrykk i hvordan de opptrer? Temaet er relativt bredt og avgrenses gjennom materialet som skal brukes i analysen. De utvalgte gjenstandene kommer fra forskjellige geografiske steder og er fra forskjellige kontekster. Dette er gjort for å undersøke eventuelle kontinuiteter og brudd i hvordan spiralsymbolene opptrer. Gjenstandene som utgjør materialet i denne oppgaven er belteplaten fra Egtvedgraven, solskiven på Trundholmvoanen og spiraler fra bergkunsten på Leirfall i Stjørdalen.

Til slutt gjøres det en komparativ analyse av hvordan spiralornamentikken på de utvalgte casene opptrer. Semiotikken danner det teoretiske grunnlaget for analysen. Dette er studiet av hvordan tegn oppstår, samt hvordan vi bruker og forstår dem. Studiet ble opprinnelig brukt til å se på tegnbrukende atferd innen språk, men har senere blitt videreutviklet for å kunne brukes på materiell kultur. I denne oppgaven er det teoriene til Roland Barthes og Charles Sanders Peirce som er sentrale (Harris & Cipolla, 2017, Olsen, 2002). Teoriene deres tilnærmer seg den materielle kulturen på forskjellige måter og de kan dermed brukes som komplementære tilnærminger til materialet. Målet med analysen er å utforske likheter og forskjeller i hvordan spiralene på gjenstandsmaterialet opptrer, hvordan de har påvirket våre tolkninger av materialet og hvilken rolle de kan ha hatt i bronsealderens ikonografi.

1.1 Bronsealderen i Skandinavia

Slik som navnet tilsier, er bronsealderen definert av bronse. Perioden er fra ca. 1700-500 fvt. og er en periode preget av store handelsnettverk som dekket store deler av Europa. Perioden er delt i to: eldre (ca. 1700-1200 fvt.) og yngre bronsealder (ca. 1200-500 fvt.). Oscar Montelius delte disse to periodene inn i tre mindre underperioder (fig. 1). Denne inndelingen har i ettertid blitt justert ved hjelp av C14-dateringer, men den brukes fortsatt på det skandinaviske materialet. Kunnskaper om metallurgi opptrer i Skandinavia allerede i midten av neolitikum, men det setter ikke et sterkt preg på materialet før i bronsealderen. Det er flere bronsegjenstander funnet i Skandinavia enn noe annet sted fra perioden, hvor det aller meste av materialet er fra Danmark (Price, 2015, ss. 199-200).

Bronse er en legering av tinn og kobber. Råstoffene man trenger for å fremstille bronse opptrer sjeldent på samme geografiske områder. Man ble dermed avhengig av å ha kontakter over store avstander for å få tilgang til råvarene. Dette gjorde bronse til et veldig kostbart og prestisjefyllt materiale. Det

Year BCE	Epoch	Phases	Periods	Old notions	Absolute dates
2350	THE BRONZE AGE	Early Bronze Age	EBA I	Late Neolithic I	2350–1950 BCE
2200					
2100					
2000		EBA II	Late Neolithic II	1950–1700 BCE	
1900					
1800					
1700		EBA III	Montelius IA	1700–1600 BCE	
1600					
1500					
1400		Middle Bronze Age	MBA I	Montelius IB	1600–1500 BCE
1300					
1200					
1100		MBA II	Montelius II	1500–1330 BCE	
1000					
900					
800	MBA III	Montelius III	1330–1100 BCE		
700					
600					
500	Late Bronze Age	LBA I	Montelius IV	1100–950/20 BCE	
900					
800					
700	LBA II	Montelius V	950/20–800 BCE		
600					
500					
500	LBA III	Montelius VI	800–530/20 BCE		
500					
500					

Figur 1: 6-Periode Systemet til Oscar Montelius (Goldhahn, 2019) Hentet fra Hentet fra <https://www.cambridge.org/core/books/birds-in-the-bronze-age/some-notes-to-the-reader/9DAA02D76E6F80D48A82603E7EA03F48>

var ikke noe alle og enhver hadde tilgang på og ble dermed til et statussymbol. Det ser ut til å ha oppstått en slags elite som kontrollerte tilgangen resten av befolkningen hadde til bronzen. Denne kontrollen eliten hadde over prestisjegjenstandene førte til et komplekst og lagdelt samfunn (Sognnes, 2005, ss. 83-84).

Selv om perioden er definert av bronzen, handler den om mye mer enn bare metall. Ny materiell kultur og ideer kom til Skandinavia gjennom det store handelsnettverket. Kunnskaper om metallurgi åpnet for ny teknologi, samt nye våpen og redskapstyper. Disse endringene førte til større og mektigere samfunn hvor eliten markerte makten sin gjennom bronzen. Konkurransen om råvarer og makt førte også til økende konflikter og krigføring (Price, 2015, ss. 199-201). Kjennskap til andre områder og tankeganger ble gjort mulig gjennom behovet for metall og ved utviklingen i handelsnettverkene. Denne dynamikken er bakgrunnen for den egenartede nordiske religionen og ikonografien. Ikonografien bærer tydelige tegn på å være influert av fjernere forhold, men man ser også tegn til lokale tilpasninger (Kaul, 2005b).

Kunnskaper om hvordan man bearbeidet bronzen spredte seg på lik linje som bronsegjenstandene og tankene rundt dem. Bronsegjenstander av samme gjenstandstype eller med liknende dekorasjoner er funnet over store deler av Europa, men det betyr ikke at gjenstandene ikke var preget av lokale tilpasninger. En av tolkningene av de mange depotfunnene fra perioden, er at gjenstandene ble deponert for å senere hentes frem igjen for så å videre bearbeides eller smeltes helt om. Depotfunnet fra Hegra i Stjørdalen ble funnet like ved Hegra kirke i 2017. Funnet består av blant annet 26 holkøkser i bronse, en spydspiss, en enegget kniv og to dolker. Flere av øksene har blitt banket eller klemt flate og inneholder

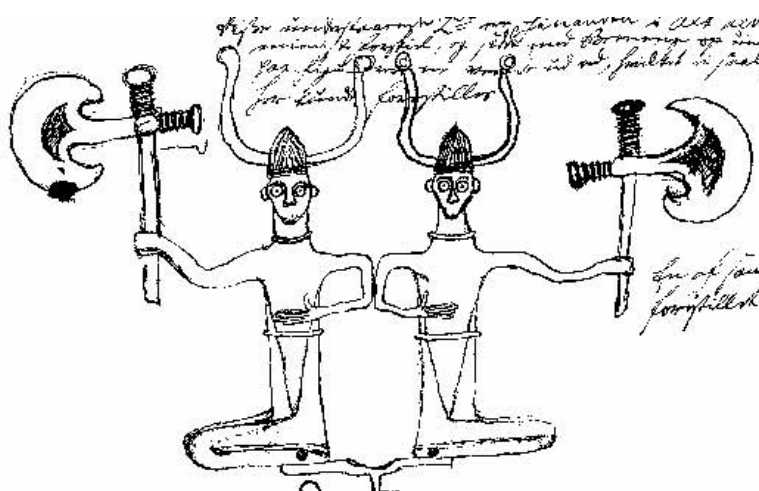
flere mindre bronsefragment. Funnet tolkes ofte som en seremoniell nedleggelse knyttet til ritualer ved støpningen og omstøpning av bronzen (Henriksen, 2019).

Danmark er et av stedene hvor det er funnet mest bronsegjenstander fra perioden. Her er det blant annet funnet flere prestisjegjenstander, slik som bronselurer, rakekniver, våpen og flere praktgjenstander. Danmark har dermed blitt tolket som et av maktsentrene i Europa hvor handelen med bronse ble kontrollert (Price, 2015, Sognnes, 2005).

I motsetning til i det danske materialet, er det funnet få bronsegjenstander i Norge. Det er funnet så få at noen mener det ikke var en ordentlig bronsealder her. Midt-Norge er et av stedene hvor det er funnet mest materiale, sammen med Rogaland og Oslofjordsområdet, men selv her er det relativt få bronsegjenstander. Bergkunst, derimot, er det vanligste kulturminnet fra perioden. Det finnes store konsentrasjoner av helleristninger i stjørdalsbygdene, spesielt rundt Skatval og Hegra. Det aller meste av bergkunsten fra perioden er funnet langs østsiden av Trondheimsfjorden, innenfor en strekning på rundt 12 mil. Flere av motivene som opptrer i Trøndelag finnes også i Sør-Skandinavia. Det vanligste er skålgroper, men det er også figurer som forestiller skip, hester, fotavtrykk og ikke minst spiraler (Sognnes, 2005, ss. 83-84).

1.2 Bronsealderkosmologien

Begrepet *religion* kan defineres som «et kulturelt system og en sosial institusjon som styrer og fremmer ideelle tolkninger av eksistens og ideell praksis med tanke på angivelige transempiriske krefter eller vesener» (Kaul, 2005a). Dette vil altså si at religionen gir retningslinjer for hvordan man skal behandle vesener og makter som er utenfor vår umiddelbare fatteevne, slik som guder og ånder.

Figur 2: "The divine twins" (Nationalmuseet, n.d.) Hentet fra <https://en.natmus.dk/historical-knowledge/denmark/prehistoric-period-untill-1050-ad/the-bronze-age/the-viksoe-helmets/the-helmets-of-the-bronze-age/>

En essensiell del av en religion er kosmologien. Dette handler om ideer man har om kosmos, hvilke skapninger som tilhører kosmos og hvilke sfærer denne består av. Som oftest er dette himmelen, jorden og en form for underverden (Kaul, 2005a).

Bronsealderkosmologien er preget av en kontinuitet i

billedverdenen gjennom store deler av perioden. Mye av ikonografien som opptrer i materialet tidlig i bronsealderen fortsetter å stå sentralt helt til slutten av perioden. Dette betyr ikke at religionen var statisk, men det viser at hovedtrekkene i kosmologien og verdensbilde var relativt stabile (Kaul, 2005b).

Vårt største innblikk i religionen er gjennom symboler og figurer som finnes på materialet fra perioden. Gjennom disse symbolene har religionen blitt tolket som en solkult, hvor en slags solgudinne og hennes hjelpere står sentralt. Hjelperne hennes, «The Divine Twins», har evnen til å skifte ham og kan blant annet bli til hester, skip eller økser. Deres arbeidsoppgave er å hjelpe solen, som bæres i et skip, over himmelen hver dag (Kristiansen, 2012).

Ideen om at solen bæres i et skip er lånt fra egyptisk mytologi, hvor solen også går gjennom forskjellige stadier i løpet av en dag. Her finnes det et «dagsskip» og et «natteskip», og solen må bytte mellom de respektive skipene ved soloppgang og solnedgang. Dette er ofte avbildet i egyptisk ikonografi. Man kan se paralleller til denne avbildning fra store deler av Europa gjennom hele bronsealderen. Tvillinggudene er blant annet nevnt i Rig Veda, hvor de blir kalt Asvins. Her er de omtalt som sønnene til himmelgudene og har de samme funksjonene til tvillinggudene som er funnet i Europa. Navnene til gudene har blitt endret over tid for å passe med lokale tradisjoner og dermed virker det som om de tilhører en senere tradisjon i tidlig bronsealder, knyttet til spredningen av vogner (Kristiansen, 2012, ss. 71-74).

Figur 3: Rakekniv fra Ketting, Låland, med spiralformet håndtak, samt diverse sirkelmotiver og et soppformet symbol i midten av skipet. Hentet fra <https://mimirsbrunnr.com/2020/02/19/symbolism-of-the-nordic-bronze-age-razors/>

Motivene som preger bronsealdermaterialet og gir et innblikk i deres billedverden, opptrer allerede helt fra starten av perioden. Skipet trer frem allerede i periode I og hesten gjør en solid entre i periode II, med blant annet Trundholmvgonen. Motivene opptrer synlige og som skapt for evigheten allerede ved begynnelsen av perioden. Sammen med disse symbolene er også solen, fisker, slanger og et soppformet symbol vanlig (Kaul, 2005b). Tvillingsymbolikk

opptrer også ofte og er tolket som representasjoner av tvillinggudene (fig 2). Dette kan for eksempel være i form av to mennesker som blåser i bronselurer, tvillingskip eller tvillingøkser (Kristiansen, 2012).

Figur 4: "Solhesten" fra Fossum, Bohuslän. Hentet fra <https://www.rockartscandinavia.com/rock-art-motives-animals-vv33.php>

Motivene som preger perioden opptrer ikke bare over en lang tidsperiode, men også på et stort spenn av gjenstander. Skipsfigurene er blant annet synlige både i bergkunsten, på rakekniver og andre gjenstander i metall. Motivene opptrer ofte sammen. Det er ikke slik at en gjenstand med et skipsmotiv ikke har noen av de andre typiske symbolene, tvert imot. Ofte opptrer symbolene sammen og viser av og til hele scener. De vanligste scenene er knyttet til solens reise over himmelen og inneholder ofte solfigurer og dyrefigurer i tillegg til skipet (Kristiansen, 2012).

Flemming Kaul er en av de som har jobbet mest med bronsealderreligionen og med et spesielt fokus på skipsfigurene på rakekniver. Han har tolket bronsealderkosmologien som en tredelt kosmologi som hyller solen. Gjennom en studie av over 800 skipsfigurer avbildet på rakekniver, kom han frem til at skip som seiler mot høyre er «dagsskip». De representerer solens daglige reise over himmelen. Dette kommer til syne i ikonografien gjennom solsymboler som er plassert på «himmelen» over selve skipene. Skipene som seiler fra høyre til venstre, ser ikke ut til å ha den samme koblingen til solsymboler og er dermed tolket som «nattskip». Kaul ser på nattskipene som et mytologisk fartøy for solen på sine natlige reiser gjennom underverdenen, så solen kan om morgenen (Goldhahn, 2013, Kaul, 1998).

I tillegg til rakeknivene, har Kaul sett på andre rituelle gjenstander, slik som bergkunsten. Mye av ikonografien på rakeknivene går også igjen her. Likevel ser bergkunsten ut til å reflektere visse aspekter av det rituelle livet og kultpraksiser i perioden, mens ikonografien på rakeknivene reflekterer kosmologien (Goldhahn, 2013).

1.3 Tidligere forskning rundt solsymbol

Alt av sirkelmotiver og spiraler i bronsealderikonografien kan tolkes som solsymboler (Kaul, 2005b). Dette er den vanligste tolkningen av sirkelmotiv, da de minner om solen (Nilsen, 2005, ss. 61-62). Denne tolkningen forsterkes gjennom et stort funnmateriale fra perioden som er dekorert med sirkelmotiver. Sirkelmotivene opptrer stort sett rundt skipsfigurer, som igjen forsterker tolkningen av dem som solsymboler. Dette åpner for spørsmål om det er flere himmellegemer som er representert, men de tolkes ofte som illustrasjoner av solens forskjellige posisjoner på himmelen i løpet av dagen (Kaul, 1998, ss. 195-198).

Tolkninger av spiralornamentikken har ofte dreid seg om hvor spiralene stammer fra og hvor man har funnet inspirasjon til å skape den. Når det gjelder hvor ornamentikken stammer fra, er det mange som har koblet de skandinaviske spiralene opp mot en gresk forbindelse. Tidligere ble spiralornamentikken tolket som noe som stammet direkte fra gresk påvirkning, men denne tanken ble modifisert. Spiralornamentikken var ikke lenger noe som stammet direkte fra Hellas, men det var nå en mer diffus kulturell påvirkning. Gjenstandene ble sett på som spredt gjennom reiser på Donau og Elben til dagens Nord-Tyskland og videre opp til Skandinavia. Fra Donauområdet ble spiralornamentikken ført videre til Skandinavia på importerte eller kopierte gjenstander (Herner, 1989, ss. 2-3).

Inspirasjonen til motivet har blitt sett på som noe som har stammet fra naturlige spiraler, som for eksempel sneglehus. Senere har det blitt sett på som en geometrisk form basert på en kurvende linje. Spiralens opprinnelse har vært tenkt å stamme fra diverse tekniske og materielle forhold som kan ha vært påvirket av artefakter, slik som gulltråder som er rullet sammen til en spiralform på Mykenske artefakter (Herner, 1989, ss. 5-8).

Věra Klontza-Jaklová (2018) gjorde en studie av hvordan bronsealdereliten i Sentral-Europa bruke egeiske symboler, hvor hun blant annet så på spiraler. I Sentral-Europa opptrer spiralene fra veldig tidlig i bronsealderen. De blir byttet ut til fordel for konsentriske sirkler i midten av perioden, men dukker opp igjen mot slutten av perioden, ofte som del av intrikate dekorasjoner. Hun konkluderer med at alle symbolene hun tar for seg må ha en kosmologisk betydning. De er også knyttet til eliten, tidssykluser, viktige livshendelser, liv og død, gjenfødelse og evigheten. Symbolene er ikke adressert kun til eliten, de viste deres overlegenhet og må dermed ha vært synlige og forståelige for resten av samfunnet. Disse er symboler fordi kontekstene de opptrer i og måten de blir brukt på virker lik og som om de er bevisst utvalgt over store avstander. Ettersom symbolene ble brukt av eliten i samfunnet, kan

de bli tolket som en del av en legitimeringsprosess hvor eliten viste sin rett til og ble akseptert som kontrollører av tid og rom (Klontza-Jaklova, 2018).

Klavs Randsborg (2010) har tolket spiralene og de konsentriske sirklene på de store bronseskivene og belteplatene, slik som Trundholmvognen og belteplaten til Egtvedpigen, som en form for forhistoriske kalendere. Her skal en enhet på artefaktene, for eksempel en spiral eller en sirkel, symbolisere en enhet tid, slik som en dag. Når man legger til spesifikke formler, slik som hvor enheten er plassert i ornamentikken, kan summen være måneder i tre forskjellige kalendere (Randsborg, 2010). Han mener interessen for kalendere kan stamme fra et behov for å utføre ritualer og aktiviteter på spesifikke dager i året, slik som at vi feirer jul på samme dag hvert år.

2. Teori

Semiotikk er valgt som en teoretisk bakgrunn for tolkningen av materialet. Her er det valgt ut to forskjellige perspektiver som er tilpasset materiell kultur. Teoriene til Charles Sanders Peirce og Roland Barthes tilnærmer seg den materielle kulturen på to forskjellige måter og kan derfor komplementere hverandre når det kommer til tolkningen av materialet. De har ikke bare to forskjellige tilnærminger til materiell kultur som symboler, men også til hvordan vi forholder oss til, bruker og tolker de fysiske gjenstandene rundt oss.

Denne delen starter med en kort innføring i hva semiotikk er og hvordan disiplinen ble grunnlagt. Deretter kommer en kort gjennomgang av teoriene til både Peirce og Barthes, samt hvordan semiotikk kan tas i bruk for å tolke arkeologisk materiale.

2.1 Hva er semiotikk?

Semiotikk er læren om tegn og tegnbrukende adferd. Tegn kan defineres som en type stimuli som vekker en reaksjon fra en levende skapning. Disse reaksjonene kan være alt fra å løfte en hånd for å ta imot noe til å sette sammen bokstaver til et ord (Harris & Cipolla, 2017, ss. 110-111). Disiplinen ble grunnlagt av den sveitsiske lingvisten Ferdinand de Saussure. Teoriene til Saussure har blitt videreutviklet av Charles Sanders Peirce og Roland Barthes (Olsen, 2002, s. 179).

Saussure så på tegn som et todelt fenomen: *signifikant* (tegnets materiale, f.eks. lydbylde eller utforming) og *signifikat* (tegnets meningsinnhold). Forbindelsen mellom ordlyden (signifier) og betydningen (signified) er tilfeldig. Det er signifieren som får oss til å reagere på

tegnet, mens signified er assosiasjonen eller forståelsen av tegnet som dukker opp i hodet til mottakeren. Et ord kan uttrykke hva som helst, så lenge de som bruker det er enige om hva det betyr. Det er for eksempel ingen forbindelse mellom ordet «kanonkule» og den fysiske formen til en kanonkule. Den eneste grunnen til at vi forbinder bokstavene k-a-n-o-n-k-u-l-e med det fysiske objektet er fordi noen en gang fortalte oss hva objektet het. Dette gjør at alle uttrykk i et språk har en utelukkende symbolsk funksjon (Olsen, 2002, ss. 179-180, Harris & Cipolla, 2017, s. 112).

2.1.1 Charles Sanders Peirce

Charles Sanders Peirce videreutviklet teoriene til Saussure. Peirce mente tegn består av tre deler: tegnet, objektet og tolkeren. Tegnet er det man oppfatter, mens objektet er betydningen til tegnet som eksisterer i verden «der ute» og er utenfor tolkeren. Tolkeren er også et nytt potensielt tegn, ettersom tolkeren kan reagere på forholdet mellom tegn og objekter på en måte slik at det har en betydning for en annen tolker. Det er gjennom objektet at levende vesen gjenkjenner, opplever og tolker tegn (Harris & Cipolla, 2017, ss. 116-119).

Til forskjell fra Saussure, var ikke Peirce opptatt av språket som tegn. Han var opptatt av forholdet vårt til symboler. Han mente tegnet og objektet til et symbol er koblet gjennom kulturelle konvensjoner og at de er skapt og repetert for en tolker gjennom sosiale rutiner. Selv om Peirce ikke var spesielt interessert i språk, så han likevel på språk som et symbol. I arkeologisk tolkning, er symboler noen av de vanskeligste delene av den materielle kulturen å forstå, da de er vilkårlige og er sosialt konstruert (Harris & Cipolla, 2017, ss. 116-119).

Om man bruker en tilnærming basert på Peirce sin semiotikk til det arkeologiske materialet, skifter fokuset om agens fra agenten, eller senderen og deres intensjoner, til det større nettverket av observatører som er rundt agenten eller senderen. Tilnærmingen handler ikke bare om å lese og tolke symbolene, men også om det å eksistere i den materielle verden. Tegn er ikke tegn fordi mennesker tolker dem som tegn, men fordi de tvinger seg inn i tolkningene våre, de eksisterer ut av en nødvendighet, ofte knyttet til de materielle forholdene rundt oss. Peirce skapte altså en teori som tar hensyn til tegn utenfor den materielle representasjonen, samtidig som den gir et rammeverk for å forstå tegnets flersidige og dynamiske natur (Harris & Cipolla, 2017).

2.1.2 Roland Barthes

Roland Barthes videreutviklet også teoriene til Saussure til å passe materiell kultur, men han tok det i en annen retning enn Peirce. Barthes mente at forbindelsen mellom uttrykket (formen) til en gjenstand og den umiddelbare betydningen er mindre tilfeldig enn hva man finner i et språk. Dette er fordi materielle ting som regel har en praktisk funksjon i tillegg, slik som at klær beskytter oss mot kulde. De materielle tegnene har derfor ikke den samme frie stilling som de lingvistiske, men de opererer som en slags «dobbeltrolle» som tegn og teknologi. Den materielle kulturen er preget av en vekselvirkning i primære og sekundære lag i betydningen og dermed er de egnet til å uttrykke sosiale forskjeller. En pelskåpe beskytter mot kulde, samtidig som den indikerer en sosial status. Barthes kalte dette et «semiotisk paradoks»; på den ene siden bruker vi materielle gjenstander til å uttrykke vår sosiale status, samtidig som vi prøver å skjule dette gjennom å rasjonalisere tegnene som praktisk nyttige gjenstander (Olsen, 2002, ss. 179-181).

Den materielle kulturen er dermed i et mellomstadium mellom teknologi og tegn. Nye meninger og tolkninger knyttes til funksjonelle gjenstander, som også åpner for flere meningsnivåer. Dette er ikke nødvendigvis fordi vi bevisst tolker gjenstander på nye måter, men det er påvirket av sammenhengen de settes i. Dermed er det vanskelig å sette materiell kultur inn i kategoriene «praktisk» eller «symbolsk». Alt kan bli et tegn. Det vi oppfatter som utelukkende funksjonelt kan bli et symbol (Olsen, 2002, ss. 180-182). For eksempel var opprinnelig øksen til Olav den Hellige antageligvis noe funksjonelt. Samtidig kan den også ha vært et symbol som har vist hans sosiale status. Nå i ettertid er den tatt i bruk som et symbol for blant annet Den Norske Kirke og som statssymbol for Norge.

Selv om alt kan være tegn, betyr det ikke at absolutt alt er tegn. Tegn skapes gjennom bruk og deres plassering i sosiale sammenhenger. Dermed kan vi ikke ha noen forutinntatte meninger om hvilke deler av den materielle kulturen som kan være «symbolske» eller «praktiske» (Olsen, 2002, ss. 181-182). Gjenstander kan bevege seg mellom de forskjellige meningsnivåene. De kan for eksempel gå fra å være rent praktiske til å bli rent symbolske.

Semiotikk kan hjelpe oss med å forstå hvordan materiell kultur kan fungere som et middel for å kommunisere mening. Det betyr ikke at vi sikkert kan vite hvordan slike prosesser fungerte i forhistoriske samfunn, men det gjør at vi tenker over den materielle kulturens tvetydige funksjon som teknologi og tegn (Olsen, 2002, s. 182).

3. Materiale

I denne delen skal det utvalgte materialet til oppgaven presenteres. Det er her gjort et bevisst utvalg av materiale fra forskjellige funnkategorier som er typiske for perioden: et gravfunn, et depotfunn og bergkunst. Det er valgt funn fra forskjellige funnkategorier og kontekster for å prøve og få et mer helhetlig bilde av hvordan spiralornamentikken opptrer og dens plass i bronsealderens ikonografi og samfunn. Likevel er dette også en potensiell feilkilde. Da det er et begrenset utvalg, både i tid og i rom, er det ikke nødvendigvis representativt for hele perioden eller for hele Skandinavia. De representerer likevel større funnkategorier som er kilder til hele bronsealderens symbolverden. Disse gir en mulighet for å se om spiralornamentikken opptrer forskjellig i de forskjellige funnkategoriene.

En annen potensiell feilkilde er at spiraler og konsentriske sirkler her studeres på samme måte, begge som spiralsymboler. Dette gjøres da symbolene ofte opptrer i de samme typen kontekster og på samme typen materiale. De to motivene ser ikke ut til å ha oppstått i samme område, men de kan ha blitt inspirert av hverandre. Spiralene dominerer som motiv i periode II og V. De konsentriske sirklene ble tatt i bruk omtrent samtidig, men hadde en lengre brukstid (Klontza-Jaklova, 2018, Herner, 1989, Nilsen, 2005, ss. 61-61).

Casene presenteres hver for seg. Alle casene presenteres likt, først med en oppsummering av funnomstendigheter og rask innføring i hva casen består av. Deretter presenteres spiralornamentikken fra de forskjellige casene. Den første casen er Egtvedpigen med en belteplate med spiralornamentikk. Deretter presenteres Trundholmvoanen, hvor solskiven er dekorert med spiraler. Helt til slutt presenteres bergkunsten på Leirfall III i Stjørdalen, Trøndelag. Delfelt C og E er de som har de største konsentrasjonene av spiralfigurer.

*Figur 5: Graven til Egtvedpigen, med fullt gravgods (Fortuna & Ursem, 2015)
Hentet fra
<https://www.rockartscandinavia.com/images/articles/a15felding.pdf>*

3.1 Case 1: Egtvedpigen

Egtvedpigen ble funnet i 1921 ved dagens Egtved i nærheten av Vejle, Danmark. Funnet er datert til 1370 fvt. ved hjelp av dendrokronologi. Funnet består av en trekiste med levningene til «Egtvedpigen» og hennes gravgods (Felding, 2015, s. 5). Funnet var så godt bevart at hår, tannemalje, negler, deler av hjernen og huden fortsatt var bevart. Ved hjelp av dette materialet har man funnet ut at Egtvedpigen var mellom 16-18 år når hun døde (Frei, et al., 2015, s. 1) og at hun var rundt 160cm høy (Bergerbrant, 2019, s. 20). Egtvedpigen har blitt til et slags dansk nasjonalikon på grunn av de godt bevarte klærne og smykkene (Felding, 2015, ss. 9-10).

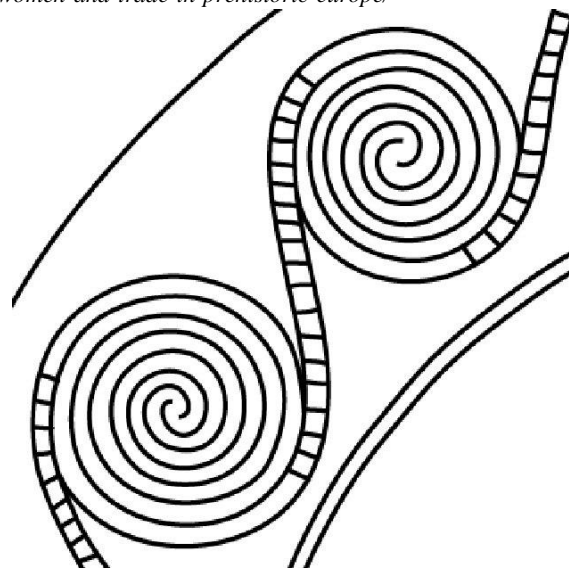
På grunn av de gode bevaringsforholdene er klærne og gravgodset godt bevart. Klærne består av en kort ullbluse, et snorskjørt og noen enkle tekstilbiter som ble funnet rundt føttene og er tolket som noen slags sokker. Med seg i graven fikk hun også en kam, to armringer, en ørering, en syl, et drikkekar og en boks laget av never (Bergerbrant, 2019, s. 20). Ved hodet hennes var det plassert en beholder med kremerte rester etter et barn på 5-6 år (Frei, et al., 2015, s. 1). Kanskje den mest kjente gjenstanden fra funnet er belteplaten som var en del av kostymet hennes. Denne er støpt i bronse og er dekorert med spiraler og konsentriske sirkler.

3.1.1 Belteplaten

Belteplaten til Egtvedpigen er ikke den eneste belteplaten som er funnet. Disse belteplatene har blitt sett på som en typisk Skandinavisk gjenstand og som en del av et relativt utbredt kostyme. Belteplaten fra Egtvedgraven er 14.5cm i diameter og har en liten utbuling på 1.4cm i midten av platen (fig. 6). Den har to

Figur 6: Belteplaten fra Egtvedgraven (Larsen, n.d.) Hentet fra <https://historyandarchaeologyonline.com/egtved-girl-women-and-trade-in-prehistoric-europe/>

Figur 7: Del av belteplaten som viser spiralornamentikk Tegnet av Rich Potter. (Bergerbrant, 2019) Hentet fra https://www.researchgate.net/figure/Part-of-the-belt-plate-showing-the-ornamentation-based-on-a-number-of-pictures-of-the_fig4_333046418

bånd av konsentrisk spiraldekorasjon med individuelle spiraler som henger sammen gjennom to linjer som er koblet sammen med flere veldig små linjer (fig. 7). Nær utbulingen i midten av platen, mellom spiralbåndene og den ytre kanten, er båndene koblet med andre typer geometriske figurer (Bergerbrant, 2019, ss. 27-28).

Selve spiralene er doble. De består altså av to linjer og disse møtes aldri i midten av spiralen. Elizabeth Herner (1989) utarbeidet en typologi av spiralornamentikken fra bronsealderen. Spiralene på belteplaten tilhører kategorien AI.1f og det finnes syv andre artefakter med denne typen spiraldekorasjon. Av disse syv andre artefaktene med AI.1f dekorasjonen, er tre funnet i Skåne, en i Blekinge, en i Småland, en i Öland og en fra Rogaland. Dermed peker dette mot en sør-skandinavisk tradisjon. Alle gjenstandene er datert til periode II. Tre av gjenstandene er halsringer, to belteplater og to dolker/sverd (Bergerbrant, 2019, Herner, 1989, s. 110).

3.2 Case 2: Trundholmvoanen

Trundholmvoanen er et av Danmarks mest kjente depotfunn. Den ble først funnet i 1902 da Trundholmmyren på Sjælland ble drenert og pløyd for første gang (Sørensen, 2012). Gjenstanden var intensjonelt ødelagt før den ble deponert. Den kan til og med ha blitt ødelagt opptil flere ganger. Figuren har blitt datert til rundt 1400fvt. og er da fra samme underperiode som Egtvedpigen. Figuren representerer en av de første avbildningene av en domestisert hest som er funnet i Europa (Goldhahn, 2013).

Den består av en hest som drar en vogn med en stor, gullbelagt skive. Hele figuren er rundt 50cm lang, 30cm høy og skiven har en diameter på 26cm. Den er støpt ved hjelp av «lost wax» metoden. Hesten er hulstøpt og er en seminaturalistisk representasjon av en hest. Det er skåret inn dekorasjoner hvor øynene,

Figur 8: "Dagsiden" av Trundholmvoanen (Nationalmuseet, n.d.) Hentet fra https://en.wikipedia.org/wiki/Trundholm_sun_chariot#/media/File:Solvoggen-00100.jpg

manen og en form for hodelag eller grime skulle ha vært (Sørensen, 2012). Figuren hviler på seks hjul. Dette gjør den dynamisk og at den har blitt tolket som symbol på bevegelse (Price, 2015, ss. 242-243). Det at den hviler på disse hjulene har også blitt tolket som en funksjonell detalj; at figuren kan ha blitt

Figur 9: "Nattsiden" av Trundholmvognen (Nationalmuseet, n.d.) Hentet fra https://en.wikipedia.org/wiki/Trundholm_sun_chariot#/media/File:Solvognen_Do_2010_1278.tif

brukt i opptog eller ved andre rituelle aktiviteter. Dette har underbygget trosforestillingen om at det var en hest som trakk solskiven og ikke en hest som trakk en vogn med solskiven på (Nilsen, 2005, ss. 62-63).

3.2.1 Solskiven

De to forskjellige sidene av skiven er støpt hver for seg og deretter satt sammen ved hjelp av et bånd av bronse. Begge sidene er dekorert med forskjellige mønster bestående av konsentriske sirkler og spiraler. Den ene siden er gullbelagt. Mønsteret som allerede fantes på bronseskiven under gullarket, ble preget på nytt på gullbelegget og er ofte tolket som et symbol på dagen (fig. 8). Det er uvisst om begge sidene opprinnelig hadde gullbelegg. På siden som i dag ofte tolkes som «nattsiden» (fig. 9) finnes det spor etter et sted hvor gullbelegg kan ha vært festet. Dette har blitt sett på som bevis for at begge sidene har vært gullbelagt (Sørensen, 2012).

Over tid har bronsesiden korrodert. Dette har ført til at «nattsiden» i dag har en mye mørkere farge enn hva den har hatt opprinnelig. På grunn av fargeforskjellene de to sidene har i dag har figuren ofte blitt tolket som at den har en side som representerer natten og en som representerer dagen (Goldhahn, 2013). Selv om denne siden er veldig mye mørkere enn gullsiden i dag vil bronzen ha vært klar og blank i de første årene etter at gjenstanden ble laget. Kontrasten mellom de to sidene vil dermed ha vært mye svakere, uavhengig om begge sidene hadde gullbelegg.

Sirkelmotivene på solskiven er organisert i tre forskjellige bånd som er separert av tette konsentrasjoner av skraveringer (Sørensen, 2012). Mønsteret kan blant annet minne om det

fra belteplaten til Egtvedpigen. Hvordan båndene snor seg rundt det midterste motivet har blitt tolket som symboler på progresjon og repetisjon på «dagsiden» av skiven. På «nattsiden» har mønsteret blitt tolket som et symbol på natten, ettersom mønsteret kan minne om en månesigd (Randsborg, 2010, s. 63).

3.3 Case 3: Leirfall III

En av de mest kjente bergkunstlokalitetene i Trøndelag er Leirfall. Lokaliteten består i alt av fem felt, hvor alle ligger relativt nær hverandre. Felt I ligger nærmest dalbunnen, felt II, III og IV ligger omkring 10m høyere opp, mens felt V finnes adskilt fra resten av lokaliteten, enda høyere opp i dalsiden (Nilsen, 2005).

Av disse feltene er felt III det største. Feltet er nærmest kuppelformet, er ca. 20x20m stort og gjennomskjæres av en rekke større og mindre sprekker. Det er et av de mest figurrike feltene i hele Skandinavia. Nøyaktig antall ristninger på feltet er uvisst, både fordi noen har

Figur 10: Kalkering av Leirfall III. Kalkering gjort av (Nilsen, 2005)

forvitret og fordi det kan være vanskelig å avgjøre hva som utgjør de enkelte figurene (Nilsen, 2005). Marstrander og Sognnes (1999) beskriver 730 ristninger på feltet, hvor noen består av mer enn en figur. Sprekkene i berget skaper en naturlig inndeling av motivene og har vært med på å skape inndelingen i delfelt A-E (Marstrander & Sognnes, 1999, s. 77). Motivene er ujevnt spredt utover hele bergflaten. Delfelt E og C bærer de fleste av de geometriske figurene. Dette er også hvor de fleste av spiralmotivene og de konsentriske sirklene opptrer (Sognnes, 2001, s. 182)

Felt C (fig. 11) er det øverste delen av feltet. Avgrensningen mot feltene A og E følger en naturlig sprekk i berget og skiller fra felt B av et figurtomt område. Det er det største av delfeltene og skiller seg fra de andre ved at det har mange ulike geometriske figurer (Marstrander & Sognnes, 1999, s. 89). Figurene her er avsidesliggende, men uten å være utilgjengelige for resten av feltet. De henvender seg ikke tydelig til andre ristninger på feltet og kan dermed oppfattes som å ha en mer privat karakter (Nilsen, 2005, s. 67).

Delfelt E har ingen klare avgrensninger mot felt D eller C (Marstrander & Sognnes, 1999). Dette er det bratteste partiet på felt III. Ristningene var ikke hogget her for å gjemmes bort og kan dermed omhandle avbildninger av myter som ikke var forbeholdt kun spesielle deler av samfunnet og kan tolkes som et uttrykk for status eller makt (Nilsen, 2005, s. 80).

3.3.1 Spiralmotivene

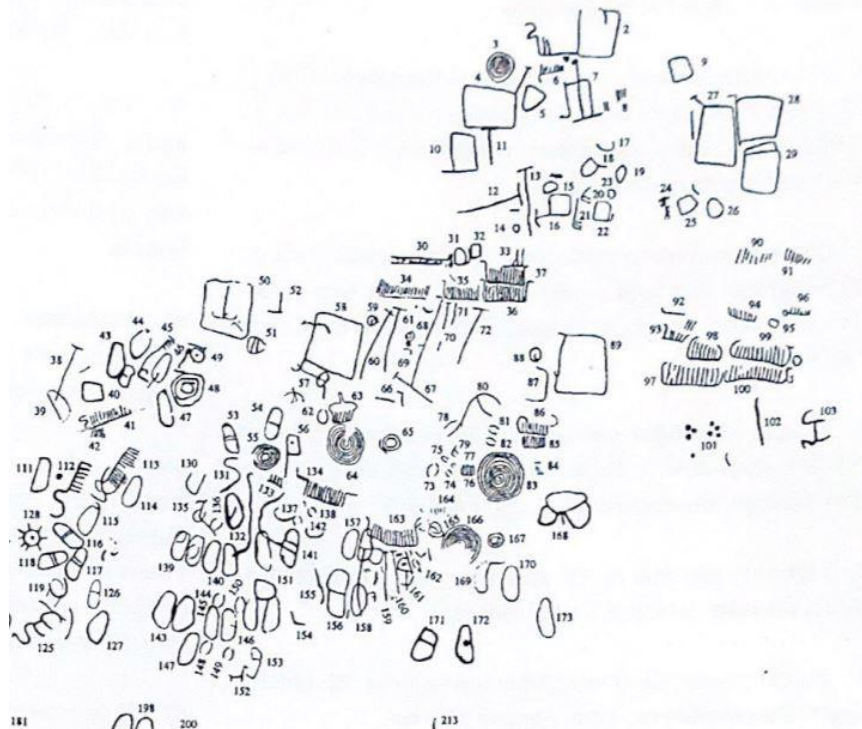
På Leirfall III er det funnet 24 spirallinkende motiver. Motivene har forskjellige utforminger, hvor noen består av konsentriske sirkler, andre har ornamentikk under eller over selve spiralmotivet. Det varierer om spiralene har åpen eller lukket ende. Spiralene opptrer som regel i nærheten av andre spiraler, men de er ikke atskilt fra resten av motivene på feltet.

Spiralmotivene og de konsentriske sirklene på delfelt C er kjennetegnet ved at figurene har mange tette sirkler eller vendinger (fig. 11). En av figurene er tegnet åpen, med bare en lukket sirkel innerst i motivet. Den innerste sirkelen er oval og kan minne om formen til en hestesko. En annen av figurene på feltet kan også se ut som den er tegnet åpen inn til midten, men denne bærer preg av å ha vært utsatt for avskalling i senere tid. Det er ikke gjort noen egentlige tolkninger av spiralornamentikken på delfeltet da de ikke tydelig opptrer i noen sammenhenger som er typiske for spiralene tolket som solsymboler, som for eksempel i sammenheng med skip, vogner eller trekkdyr (Nilsen, 2005, ss. 58-64).

En av spiralene på delfeltet har blitt sentrert på en smal sprekk. Andre figurer på delfeltet, slik som noen T-figurer eller rammefigurer hviler også på sprekker. Dette fokuset på sprekkene i ulike motiver kan tyde på at motivene ble produsert i samme periode og at

utnyttelsen av sprekkene hovedsakelig er et estetisk valg, fremfor et symbolsk (Nilsen, 2005, s. 66).

På delfelt E opptrer det konsentriske sirkler over båtfigurer og kan tolkes som en avbildning av Kauls tolkning av bronsealderkosmologien (fig. 12). Foran og under sirklene finnes det bølgelinjer, hvorav to har skålgroper i enden. Det

Figur 11: Utsnitt av delfelt C, Leirfall III som viser de geometriske figurene. Kalkering gjort av Marstrander. (Marstrander & Sognes, 1999)

finnes også to mulige dyrehoder til høyre. Et problem med denne tolkningen er at man sjeldent kan vite hvilke bilder i bergkunsten som skal tolkes sammen. Dette er ikke problemet her: bildene ser ut til å ha blitt laget samtidig og som om de skal uttrykke en felles mening. Dette gjør at de konsentriske sirklene i dette motivet kan tolkes som solsymboler (Nilsen, 2005, ss. 76-80).

Hvorvidt de konsentriske sirklene på delfelt E viser solens reise over himmelen, slik som man ofte ser på rakekniver, er vanskelig å si. De konsentriske sirklene følger en annen bane enn båtene bortover berget. Båtene seiler i en rett linje, istedenfor å følge sirklene opp og ned på himmelen. Bølgelinjene som finnes mellom båtfigurene kan tolkes som slanger, som Kaul identifiserer som hjelperne til solgudinnen (Nilsen, 2005, ss. 77-80).

4. Komparativ analyse og tolkninger

4.1 Egtvedpigen

En av de større diskusjonene rundt Egtvedpigen er hvor hun kommer fra. Det er gjort flere isotopanalyser av det organiske materialet fra graven. Analyser av tenner, hår og negler fra graven viser at hun sannsynligvis bevegde seg over store områder i løpet av livet sitt, spesielt i løpet av de siste månedene før døden hennes. Prøver fra håret viser at hun reiste frem og tilbake mellom fødselsstedet sitt og Egtved, hvor hun oppholdte seg i månedene før hun døde

(Felding, 2015). Strontiumverdiene i analysene likner verdiene man finner i området rundt Schwartzwald i Tyskland. Det har dermed oppstått en tolkning om at hun reiste frem og tilbake mellom dagens Danmark og Sør-Tyskland i løpet av livet sitt (Frei, et al., 2015).

Isotopanalysene som er gjort er basert på moderne strontiumverdier. Vanligvis er ikke dette noe som endrer seg over tid, men moderne jordbruk, der det brukes kalk til gjødsling, kan endre strontiumverdiene i berggrunnen. Rennende vann bærer med seg denne kalken og dermed kan strontiumverdiene i utmarken endres (Thomsen & Andreasen, 2019). Dette åpner for en kritikk av teoriene om at hun reiste over store avstander gjennom livsløpet sitt.

Ved å trekke inn gravgodset til Egtvedpigen kan man få et annet bilde av mobiliteten hennes. Ettersom bronsealderen er preget av kontakter over store avstander, er ikke nødvendigvis gravgodset fra samme område som Egtvedpigen, men det kan fortsatt gi et innblikk i hvor hun hadde kontakter. Som nevnt, er spiralornamentikken på belteplaten hennes typisk for Sør-Skandinaviske belteplater. Belteplaten kan dermed peke mot at Egtvedpigen kom fra Sørøst-Sverige eller til og med fra Rogaland (Bergerbrant, 2019). Dette viser dermed at spiralornamentikken kan fungere som en kilde til å finne ut hvor gjenstander er produsert.

Belteplatene tolkes på mange forskjellige måter, men hovedtolkningene er at de har vært sentrale innen rituelle aktiviteter, eller som indikatorer på individer som har hatt en rituell funksjon eller en sentral rolle innen rituelle aktiviteter (Bergerbrant, 2015, s. 86). De har også blitt tolket som solsymbol (Frei, et al., 2015, s. 2) og som en gjenstand som bar kunnskap om astronomiske hendelser (Randsborg, 2010). Hvilken sosial funksjon eller funksjoner belteplaten har hatt er vanskelig å si, det samme gjelder hva den har symbolisert. Da det finnes flere eksemplarer av belteplatene, hvor de aller fleste bærer en form for spiralornamentikk, viser det at de har hatt en sentral plass i bronsealderverdenen. Ettersom tegn skapes gjennom bruk og deres plassering i sosiale sammenhenger, vil belteplatene kunne blitt til symboler.

Slik som med andre symboler, kan belteplatene ha stått i et semiotisk paradoks: betydningen dens kan ha hatt mange lag som en følge av at de har flere funksjoner. Den kan ha hatt en rent praktisk funksjon, som for eksempel et dekorativt element som en del av et kostyme, eller som en gjenstand som ble brukt i ritualer. Samtidig vil begge disse praktiske funksjonene ha kunne gitt den flere symbolske funksjoner. Tolkningen av selve belteplaten vil ha påvirket hvordan man oppfattet hele kostyme og personen som bar belteplaten. Samtidig vil plassen dens i ritualer ha gitt den enda et lag i betydningen.

Meningsinnholdet til belteplaten kan ha blitt endret gjennom brukstiden dens og kanskje spesielt da den ble nedlagt i graven til Egtvedpigen. Dette kan også påvirke vår tolkning av

gjenstanden som noe av rituell betydning. Belteplaten kan ha gått fra å stå som et symbol for makt, astrologiske kunnskaper eller enkelte ritualer, til å symbolisere døden eller noe annet knyttet til gravskikk. Omgjøringen av belteplaten fra en praktisk gjenstand til gravgods kan dermed ha endret på lagene av betydning til gjenstanden. Før den ble nedlagt kan den ha hatt en sentral rolle innen visse praktiske og sosiale funksjoner. Tolkningen av belteplaten vil ha vært avhengig av minnene og tankene til menneskene som så og tolket gjenstanden, på samme måte som våre tanker og assosiasjoner påvirker hvordan vi tolker den i dag.

4.2 Trundholmvoanen

En av de vanligste tolkningene av Trundholmvoanen er som et solsymbol. Ofte brukes den til å underbygge tolkningen av bronsealderreligionen som en solkult. Den omtales også som en sentral gjenstand i hvordan vi skal forstå billedverdenen fra perioden. Liknende motiv, hvor en hest trekker en vogn som tolkes som en sol, finnes blant annet også i bergkunsten og på rakekniver (Kaul, 1998, s. 195). For at gjenstander eller motiver skal bli til symboler, må de skapes og repeteres gjennom sosiale rutiner. Det at liknende motiver har blitt repetert i andre kontekster, kan ha ledet til tolkningen om Trundholmvoanen som en sentral gjenstand når det gjelder vår forståelse av bronsealderkosmologien.

Hjulene på Trundholmvoanen gir den et slags funksjonelt aspekt. Likevel vil ikke dette gi gjenstanden den samme typen dobbeltrolle som gjenstander kan ha, ifølge Barthes sine teorier. Selv om vognen er funksjonell i det at den kan dras bortover bakken, vil den ikke være funksjonell på samme måte som, for eksempel klær, som holder oss varme. Likevel, kan nettopp denne funksjonen at den kan trilles, ha gitt den et funksjonelt aspekt i tilknytning til ritualer. Hjulene har gjort at gjenstanden har blitt tolket som at den kan ha blitt dratt bortover bakken under rituell aktivitet. Selv om den til en viss grad er funksjonell, vil denne tolkningen hovedsakelig gi den en symbolsk funksjon.

Dette semiotiske paradokset likner på det belteplaten ligger i. Begge gjenstandene er til en viss grad funksjonelle, men samtidig ser det ut til at de begge har hatt en hovedsakelig rituell funksjon. Her vil assosiasjonene til gjenstandene også kunne fungere som et funksjonelt aspekt. Da både Trundholmvoanen og belteplaten er prestisjegjenstander, vil de kunne ha blitt brukt til å underbygge sosial status og makt.

Gjenstanden har blitt satt i sammenheng med andre skivefigurer, blant annet i bergkunsten. Dekorasjonene på selve skiven på Trundholmvoanen er ulikt noe funnet noe annet sted og selve dekorasjonene har dermed blitt tolket som noe mindre viktige ved gjenstanden. Da alle

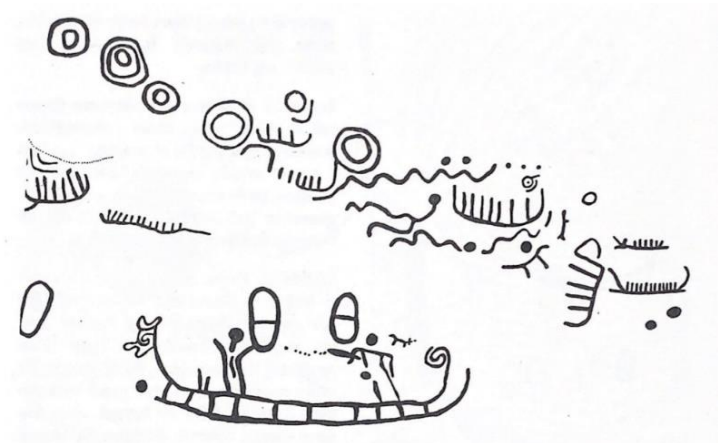
skivefigurene kan ha oppfylt den samme religiøse rollen, argumenteres det for at de kan tolkes likt (Gelling & Davidson, 1969, ss. 14-15). Dette går altså imot tolkningen til Randsborg (2010) om at skiven er noe som bærer astronomisk kunnskap. Om alle skivene i bergkunsten skal ha hatt samme funksjon, er det ikke unaturlig å trekke denne linjen opp mot skivefigurer i resten av den materielle kulturen. Trundholmvgnen og belteplaten til Egtvedpigen kan dermed ha hatt den samme religiøse rollen. Om Gelling og Davidson sine tolkninger stemmer, burde ikke spiralornamentikken på hverken Trundholmvgnen eller belteplaten påvirke hvordan vi tolker dem. Ornamentikken vil da stå som rene dekorative element.

4.3 Spiralene på Leirfall III

Spiralmotivene på delfelt C ser ikke ut til å opptre i noe spesielt mønster, spesielt om man prøver å knytte det opp mot Kaul sine tolkninger av bronsealderkosmologien. Det er ikke noe spesielt forhold mellom sirkelmotivene og båtfigurene på denne delen av bergflaten (Nilsen, 2005, ss. 64-65). Det vil dermed være vanskelig å tolke dem som rene solmotiv. Det at motivene opptrer relativt atskilt, samt at sprekker har blitt utnyttet i hoggingen av motivene, indikerer at de er hogd for estetiske grunner, heller enn symbolske. Dette kan også vise til at de kan ha blitt utsatt for en form for lokal tilpasning, hvor de ikke nødvendigvis hadde et like sterkt meningsinnhold som lengre sør i Skandinavia.

Delfelt E, derimot, kan knyttes opp mot Kaul sine tolkninger av rakeknivene. Her har sirkelmotivene blitt tolket som solsymboler (fig. 12). Som nevnt tidligere, er det vanskelig å si hvorvidt de konsentriske sirklene følger solens reise over himmelen. Ettersom de er i tilknytning til båten og alle følger samme linjer, vil de her kunne tolkes som solsymboler (Nilsen, 2005, s. 77). Konsentriske sirklene er riktignok ikke spiraler, men da de opptrer i de samme type kontekster og ofte side om side kan de tolkes likt.

Bergkunsten vil ikke kunne hatt de samme funksjonelle rollene som Trundholmvgnen og belteplaten. Da de er hogd i stein, vil de ikke kunne brukes på samme måte. Likevel kan selve hoggingen ha hatt en spesiell rolle innen diverse ritualer. Da de samme motivene blir

Figur 12: Utsnitt av delfelt E som kan tolkes som en avbildning av Kaul sin teori om bronsealderkosmologien (Sognnes, 1998)

repetert igjen og igjen, vil de ha tvunget seg inn i bevisstheten til bronsealdermenneskene og dermed blitt til symboler. Spiralene kan da ha båret symbolsk innhold da siden de har blitt brukt om og om igjen.

Det som kan ses på delfelt C og E er at selve hoggingen kan ha hatt forskjellig betydning. På delfelt E ser man blant annet et motiv som går igjen i mye av ikonografien; det kan knyttes opp mot solens reise over himmelen. Dette motivet vil da være lett å knytte direkte opp mot kosmologien og ritualer. Motivene på delfelt C, derimot, er vanskeligere å knytte direkte opp mot kosmologien på samme måte. De ser ut til å ha blitt hogd av estetiske grunner og vil dermed ikke nødvendigvis være knyttet direkte opp mot ritualer. Delfelt C kan også her vise opp mot en lokal tilpasning. Motivene ble ikke hogd for å passe med den overordnede kosmologien i perioden, men heller for andre og kanskje mer personlige grunner.

4.4 Sammenfatning av tolkninger

Spiralornamentikken på alle disse funnene kan ses på som symboler som er en del av et større symbolsystem, hvor meningsinnholdet deres er avhengig av deres systematiske relasjoner til andre tegn (Patrik, 1985, ss. 42-43). Meningsinnholdet til symbolene kan også endres over tid, slik som vist gjennom Egtvedpigen og Trundholmvgonen. Hvordan gjenstandene og symbolene tolkes er avhengig av våre relasjoner til dem, samt våre assosiasjoner og tanker. Gjenstandene vil her være det Saussure kalte for signifikant, som påvirker signifikaten, eller våre tolkninger.

Hvilke intensjoner som lå bak produksjonen av gjenstandene med spiralornamentikk kan være mangfoldige og komplekse. Hvilken rolle de hadde i samfunnet, hvorvidt de ble brukt i forskjellige ritualer påvirker hvordan de ble oppfattet som symbol i perioden. For å trekke inn Peirce sine teorier her, vil gjenstanden utgjøre selve symbolet. Hva objektet er og hvem tolkerne er vil variere etter hvordan man ønsker å tolke gjenstandene. Tolkerne kan være både menneskene i bronsealderen, med sine egne tolkninger, men det kan også bestå av oss, moderne mennesker med våre tolkninger. Om vi prøver å tolke gjenstandene gjennom perspektivet til et bronsealdermenneske, vil de også bli til et slags objekt og vil da skape enda flere lag i tolkningen.

Tolkningene trenger ikke å være de samme som intensjonene som ligger bak produksjonen av gjenstanden. Da våre assosiasjoner til en gjenstand knyttes til hvilke opplevelser vi har med den og våre forutinntatte meninger om gjenstanden, vil den kunne få uendelige lag i

betydningen. Alle som ser, samhandler med eller opplever gjenstanden vil kunne skape en ny tolkning av den.

Casene viser hvordan gjenstander kan stå i forskjellige semiotiske paradoks. De er alle tolket som noe av kosmologisk viktighet, samtidig som de kan ha hatt en rent funksjonell rolle. De vil ikke kunne hatt den samme funksjonelle rollen som, si klær eller verktøy, men dette betyr ikke at de kun har hatt en symbolsk betydning heller. Som nevnt, kan Trundholmvoanen ha blitt brukt ved at den har blitt trillet bortover bakken. På lik linje med Trundholmvoanen, kan de andre gjenstandene også ha hatt sentrale, funksjonelle roller innen ritualer.

Selve symbolikken knyttet til gjenstandene kan også ha hatt en funksjon. Dette vil være mest synlig gjennom belteplaten og Trundholmvoanen. Disse er begge prestisjegjenstander; de er tungt dekorerte gjenstander laget i kostbart materiale. Assosiasjonene til gjenstanden kan ha vært med på å underbygge enkelte i samfunnet som sentrale eller mektige. Dermed vil selve symbolikken til en gjenstand også kunne sies å være et slags semiotisk paradoks.

Konklusjon

Med alle gjenstandene er det vanskelig å si nøyaktig hva slags funksjon de har hatt, hvilken plass de har hatt i samfunnet og hvilke intensjoner som ligger bak produksjonen av dem. Det de alle har til felles er at de bærer spiralornamentikk, som viser at spiralene har hatt en viktig rolle i bronsealderkosmologien. Hvorvidt de alle skal tolkes som solsymboler avhenger av konteksten til motivet. Om motivene er avbildet slik at de tydelig hører sammen med resten av motivene i en scene, vil det være lettere å trygt tolke dem som solmotiver. Dette kan blant annet ses på rakekniver.

Selv om spiralmotivene kan være solmotiver, betyr det ikke at de alltid vil være det. På belteplaten til Egtvedpigen og Trundholmvoanen kan spiralornamentikken ha vært ren dekorasjon, mens selve gjenstanden ha vært et symbol. De kan ha blitt laget for å utsmykke gjenstanden. De har hatt symbolske elementer ved seg, slik som Randsborg argumenterer for, men dette behøver ikke være intensjonen som ligger bak dekorasjonene.

Bergkunsten på Leirfall viser at ikke bare gjenstander spredte seg over store avstander, men også idéer. Delfelt E viser noe som kan tolkes som en avbildning av Kaul sin tolkning av bronsealderkosmologien: Solens reise over himmelen ved hjelp av tvilling gudene. På delfelt C kan man derimot se potensielle tegn på lokale tilpasninger. På dette delfeltet er det vanskelig å tolke spiralmotivene sammen med de andre gjenstandene og det ser dermed ut til

at de kan ha blitt hogd for å være dekorative. Dette utelukker ikke at de kan ha hatt en symbolsk funksjon, men viser at det kan ha blitt gjort på en annen måte enn andre steder i Skandinavia.

Hvilken rolle hadde altså spiralornamentikken i bronsealderens billedverden? Betydningen til spiralene er vanskelig å definere, men det er tydelig at de har hatt en aktiv og sentral rolle i bronsealderens billedverden. De gjennomsyrrer samfunnet, noe som kan ses gjennom at de opptrer over alt. Spiralsymbolene kan både opptre som solsymboler og som rene dekorative elementer. De er lettest å tolke som solsymboler når de opptrer i tydelig sammenheng med andre motiver som også preger ikonografien fra perioden. Trundholmvgonen, belteplaten og bergkunsten på Leirfall er bevis på at liknende motiver opptrer over store geografiske avstander og i mange kontekster. Her viser casene at spiralornamentikken kan opptre på flere forskjellige måter. Symbolene viser både en tilknytning til ritualer, men de kan også knyttes opp mot prakt- og statusgjenstander som kan vise til en sosial elite. Da spiralmotivene opptrer relativt likt i flere forskjellige kontekster, viser det at de har vært en del av et bevisst utvalg, og de må dermed ha hatt en sentral rolle i bronsealderens billedverden.

Bibliografi

- Bergerbrant, S. (2015). Ordinary or Extraordinary? Redressing the problem of the Bronze Age Corded Skirt. *Current Swedish Archaeology*, vol 22, ss. 73-96. Hentet fra https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/37757424/csa22_bergerbrant_2014.pdf?1432792347=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DOrdinary_or_extraordinary_Redressing_the.pdf&Expires=1614942584&Signature=PKi9RgzB84E0NxqE5TXrPxlpbjGZNB60Nu1FhJF8rVlf6
- Bergerbrant, S. (2019). Revisiting "the Egtved Girl". I *Vitark 11* (ss. 18-39). Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet.
- Felding, L. (2015). The Egtved Girl: Travel, Trade & Alliances in The Bronze Age. *Adoranten*, ss. 5-20.
- Fortuna, R. & Ursem, K. (2015). Graven til Egtvedpiggen [Bilde]. I Felding, L. *The Egtved Girl: Travel, Trade & Alliances In The Bronze Age*. Hentet fra <https://www.rockartscandinavia.com/images/articles/a15felding.pdf>
- Frei, K. M., Mannering, U., Kristiansen, K., Allentoft, M. E., Wilson, A. S., Skals, I., . . . Frei, R. (2015). Tracing the dynamic life story of a Bronze Age Female. *Scientific Reports* 5, 10431, ss. 1-7. doi:<https://doi.org/10.1038/srep10431>
- Gelling, P., & Davidson, H. E. (1969). Part 1: The Bronze Age. I *The Chariot of the Sun: And Other Rites and Symbols of the Northern Bronze Age* (ss. 1-139). London: J. M. Dent & Sons.
- Goldhahn, J. (2013). Rethinking Bronze Age Cosmology: A North European Perspective. I A. Harding, & H. Fokkens (Red.), *The Oxford Handbook of the European Bronze Age* (ss. 248-269). Oxofrd: Oxford University Press.
- Goldhahn (2019). 6-Periode Systemet til Oscar Montelius [Tabell]. I *Bird in the Bronze Age*. Hentet fra <https://www.cambridge.org/core/books/birds-in-the-bronze-age/some-notes-to-the-reader/9DAA02D76E6F80D48A82603E7EA03F48>

- Harris, O. J., & Cipolla, C. N. (2017). Chapter 7: Mediating the World: Archaeological semiotics. I *Archaeological Theory in the New Millennium* (ss. 109-128). New York: Routledge.
- Henriksen, M. M. (2019). Depotfunnet fra Hegra. *Spor 1*, ss. 4-9.
- Herner, E. (1989). *Spiral Decoration in Early Bronze Age Scandinavia: A technical and qualitative analysis and study of production*. Oxford: B.A.R.
- Kaul, F. (1998). *Ships on Bronzes: A study in Bronze Age Religion and Iconography*. Copenhagen: The National Museum.
- Kaul, F. (2005a). Bronze Age tripartite cosmologies. *Praehistorische Zeitschrift*, 80 (2), ss. 135-148. doi:<https://doi.org/10.1515/prhz.2005.80.2.135>
- Kaul, F. (2005b). *Bronzealderens religion: studier af de nordiske bronzealders ikonografi, Dansk resumé*. København: Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab.
- Klontza-Jaklova, V. (2018). *Use of Aegean Bronze Age Symbols by the local Elites of Prehistoric Europe*. doi:DOI: 10.23858/PA64.2016
- Kristiansen, K. (2012). Rock art and Religion: The sun journey in Indo-European mythology and Bronze Age Rock Art. *Adoranten*, 2012, ss. 69-86.
- Larsen, L. (n.d.). *Belteplaten fra Egtvedgraven* [Bilde]. Hentet fra <https://historyandarchaeologyonline.com/egtved-girl-women-and-trade-in-prehistoric-europe/>
- Marstrander, S., & Sognnes, K. (1999). 2.17 Leirfall. I *Trøndelags Jordbruksristninger* (ss. 66-118). Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet.
- Marstrander, S. (1999) Geometriske figurer på delfelt C [Kalkering]. I Marstrander, S. og Sognnes, K. *Trøndelags Jordbruksristninger*. Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet
- MimirsBrunner (n.d.). *Rakekniv fra Ketting, Låland* [Illustrasjon]. Hentet fra <https://mimirsbrunnr.com/2020/02/19/symbolism-of-the-nordic-bronze-age-razors/>
- Nationalmuseet (n.d.). *The Divine Twins* [Illustrasjon]. Hentet fra <https://en.natmus.dk/historical-knowledge/denmark/prehistoric-period-until-1050-ad/the-bronze-age/the-viksoe-helmets/the-helmets-of-the-bronze-age/>

- Nationalmuseet. (n.d.). «*Dagsiden*» av *Trundholm-vognen* [Bilde]. Hentet fra https://en.wikipedia.org/wiki/Trundholm_sun_chariot#/media/File:Solvognen-00100.jpg
- Nationalmuseet. (n.d.). «*Nattsiden* av *Trundholm-vognen* [Bilde]. Hentet fra https://en.wikipedia.org/wiki/Trundholm_sun_chariot#/media/File:Solvognen_Do_2010_1278.tif
- Nilsen, T. B. (2005). *Vedrørende en bergkunstlokalitet: En kasusstudie av Leirfallristningene, med fokus på kronologi og tolkning*. Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet. (Masteroppgave)
- Nilsen, T. B. (2005). Kalkering av Leirfall III [Kalkering]. I Sognnes, K. *These rocks were made for walking: Rock art at Leirfall, Trøndelag, Norway*. Hentet fra https://www.researchgate.net/publication/229487635_These_rocks_were_made_for_walking_Rock_art_at_Leirfall_Trondelag_Norway (Masteroppgave)
- Olsen, B. (2002). Kapittel 5: Teorier og Materiell Kultur. I *Fra ting til tekst: Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning* (ss. 172-216). Oslo: Universitetsforlaget.
- Patrik, L. E. (1985). Is There an Archaeological Record? *Advances in Archaeological Method and Theory*, 8, ss. 27-62. Hentet fra <http://www.jstor.org/stable/20170186>
- Price, T. D. (2015). *Ancient Scandinavia: An Archaeological History from the First Humans to the Vikings*. Oxford: Oxford University Press.
- Potter, R. (2019). Del av belteplaten som viser spiralornamentikk [Tegning]. I Bergerbrant, S. *Revisiting "the Egtved Girl"*. Hentet fra https://www.researchgate.net/figure/Part-of-the-belt-plate-showing-the-ornamentation-based-on-a-number-of-pictures-of-the_fig4_333046418
- Randsborg, K. (2010). Spirals! Calendars in the Bronze Age in Denmark. *Adoranten*, 2009, ss. 1-11.
- Sognnes, K. (1999). *Utsnitt fra Leifall III, delfelt E* [Tegning] I *Helleristninger i Stjørdalen*
- Sognnes, K. (2001). 7 Catalogue. I *Prehistoric Imagery and Landscape: Rock art in Stjørdal, Trøndelag, Norway* (ss. 133-188). Oxford: Archaeopress.

- Sognes, K. (2005). Bronsealderen: Europas Nordligste Bronsealderprovins. I I. Bull, O. Skevik, K. Sognes, & O. S. Stugu (Red.), *Trøndelags Historie, Bind 1: Landskapet blir landsdel, frem til 1350* (ss. 83-105). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Sørensen, M. (2012). Trundholm. I *The Oxford Companion to Archaeology*. Hentet fra <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199735785.001.0001/acref-9780199735785-e-0460?rsk=rAfnbz&result=1>
- Thomsen, E., & Andreasen, R. (2019). Agricultural lime disturbs natural strontium isotope variations: Implications for provenance and migrations studies. *Science Advances*, 5, ss. 1-11. Hentet Mars 7, 2021 fra <https://advances.sciencemag.org/content/advances/5/3/eaav8083.full.pdf>
- Underslös Museum (n.d.). *Solhesten fra Fossum, Buslän* [Bilde]. Hentet fra <https://www.rockartscandinavia.com/rock-art-motives-animals-vv33.php>

